

Başbakan Erdoğan'ın yanında 9 bakan ile birlikte Irak'ı ziyareti Türkiye'nin Ortadoğu politikasının en önemli adımlarından birisi olmuştur.

İnceleme

Yrd. Doç. Dr. Serhat ERKMEN

ORSAM Ortadoğu Danışmanı
Ahi Evran Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü
serhaterkmen@orsam.org.tr

YENİ DÖNEMDE TÜRKİYE-IRAK İLİŞKİLERİ ve ORTADOĞU AÇILIMI

The new-period Turkish-Iraqi Relations and the Middle East Initiative

Abstract

October was a busy month in terms of Turkish-Middle Eastern relations. Visits held to neighboring countries, agreements and issues with Israel have occupied the agendas of the foreign press and media and started debates about Turkey's foreign policies. This study aims to deal with the Turkish-Iraqi relations in the light of the busy developments of October. PM Erdogan and Foreign Minister Davutoglu's visits to Iraq, related developments, problems that may occur in the short term and basics of Turkey's recent Iraq policies are discussed.

Başbakan Erdoğan'ın 9 bakanla beraber yaptığı Irak gezisini önemli kılan yalnızca 48 protokolün imzalanması ya da Türkiye'nin Irak'taki özellikle ekonomik varlığının güçlenmesi değil, Türkiye'nin yeni Ortadoğu politikası için geliştirilen stratejik vizyonun geldiği noktadır.

Ekim ayı Türkiye'nin Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerinde çok hareketli günlere sahne oldu. Komşu ülkelere yapılan ziyaretler, imzalanan anlaşmalar ve İsrail'le yaşanan sorunlar sadece Türkiye'de değil, dünyanın önde gelen basın organlarında da Türkiye'nin dış politikasına üzerine bir tartışma başlattı¹. Türkiye'nin Suriye, Irak ve İran ile ilişkilerindeki hızlı ilerleme ile İsrail'le ilişkilerinde yaşanan gerginlik bu tartışmayı alevlendiren ana etken olmasına rağmen, bu tartışmanın yeni olmadığı ileri sürülebilir. Derginin bu sayısında diğer ülkelerle olan ilişkiler son ziyaretler bağlamında ele alınmaktadır. Bu çalışmada ise ekim ayındaki hızlı tempo çerçevesinde Türkiye-Irak ilişkilerine ışık tutulmaya çalışılacaktır.

Başbakan Erdoğan'ın Bağdat Gezisi ve Stratejik İşbirliğinde Yaşanan Gelişmeler

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın 15 Ekim 2009 günü yanında 9 bakan ile birlikte Irak'ı ziyareti Türkiye'nin Ortadoğu politikasının en önemli adımlarından birisi olmuştur. Ekim ayının başında Suriye ve İsrail ile ilişkilerdeki hareketlilik normal şartlarda çok daha ön plana çıkması gereken bu gezinin görünürlüğünü azaltmış olabilir. Ancak, ilişkilerde ele alınan konular ve daha önemlisi ilişkinin stratejik vizyon üzerine inşa edilmesi gezinin son yılların en önemli dış politika adımlarından birisi olduğu iddiasını güçlendirmektedir. Çeşitli basın yayın organlarında gezinin ayrıntıları yayınlanmıştır.² Bu nedenle, çalışmada ayrıntılara girilmeyecektir. Mutabakat metinlerinin içeriği henüz yayınlanmamış olmasına rağmen mutabakat konuları ele alınan meselelerin yakın gelecekte önemli sonuçlar yaratacağını düşündürmektedir. Tüm bunlara rağmen, geziyi önemli kılan yalnızca 48 protokolün imzalanması³ ya da Türkiye'nin Irak'taki özellikle ekonomik varlığının güçlenmesi değil,

Türkiye'nin yeni Ortadoğu politikası için geliştirilen stratejik vizyonun geldiği noktadır. Aşağıda kısaca ele alınacağı gibi ilişkinin henüz beklenen halini almadığı ve daha büyük adımların önünde bazı engeller bulunduğu söylenebilir. Ancak, bu engelleri aşmak için bölgesel şartlar ve Irak'ın içinde bulunduğu durumun uygun olduğunun altının çizilmesi gerekmektedir.

Başbakan Erdoğan'ın gezisi Türkiye-Irak ilişkilerinin karşılıklı olarak birbirini etkileyen ama ayrı iki süreçten ibaret olduğunu göstermektedir. Bu ilişkinin birinci boyutu iki ülke arasında mevcut sorunları geri plana atmak, ortak işbirliği alanlarını genişletmektir. Başbakan Erdoğan'ın "Irak'la entegrasyona gidiyoruz" sözü,⁴ iki ülke ilişkilerinin ekonomik boyutunda ulaşılmak istenen noktanın altını çizmektedir. Yapılan açıklamalarda halen 5 milyar dolar olan ticaret hacminin 20 milyar dolara çıkarılmasının planlandığı ileri sürülmektedir.⁵ Irak'la olan ticaret hacminde 4 kata varan artış Türkiye'nin uzun vadede Irak'taki ekonomik beklentilerini artırmaktadır. Ekonomik ilişkilerde beklentilerin yükselmesi Türkiye için Irak'ı daha önemli hale getirmesine rağmen, Irak'taki iç siyasetin değişken yapısı ve siyasetle ekonominin kol kola yürümesi beklentiyi siyasi alanda destek bulması gerekliliğiyle yüzleştirmektedir. Irak parlamentosunun bazı üyelerinin ziyaret sırasında Türkiye'yi sınır ötesi operasyon yapma yetkisi veren tezkerenin TBMM'den geçmesini kınayan açıklamalar yapması ve su konusunu ısrarla gündeme getirerek Türkiye'yi eleştirmesi⁶ bir kenara konularak; tepkileri en aza indirgeyecek işbirliğini azamileştirecek anlaşmaların yapılması her iki ülkenin de ihtiyaç duyduğu olumlu havanın yaratılmasına büyük katkıda bulunmaktadır. Bu ilişki biçimi iki nedenle önemlidir. Birincisi, eğer iki ülke stratejik bir işbirliği geliştirmek istiyorsa, araların-

Kapak Konusu

Iraklı Şiilerin ekonomik can damarının ve siyasi tabanının başında gelen Basra, Türkiye'nin Irak politikasında öne çıkmaya başlamıştır. (Basra Konsoloslugu'nun açılışı)

daki sorunları bir kenara bırakmalı, işbirliğine odaklanarak sorunları bu çerçevede ele almalıdır. İkincisi ise ilişkilerde mevcut sorunların öne çıkarılması her iki ülkeyi de iç ve dış politikada zorluklara itebilir. Hatta Irak'ın komşuları arasında Başbakan Maliki'ye en büyük desteği veren ülke Türkiye olduğu için Maliki'ye zarar vermek isteyenler Türkiye'yle ilişkilerdeki sorunları ön plana çıkarmaya çalışmaktadır.

İlişkinin ikinci ana boyutu Türkiye'nin güney komşularıyla ilişkilerini güçlendiren ve stratejik bir boyuta taşımayı hedefleyen bir yaklaşımın hayata geçirilmesidir. İkili ilişkilerde yaşanan

hızlı iyileşmeye rağmen, bu ilişki biçiminin üçlü boyuta taşınmasının önünde ciddi güçlükler bulunmaktadır. Türkiye'nin Irak ve Suriye ile ayrı güvenlik ve işbirliği anlaşmaları yapmasına rağmen Irak ve Suriye arasındaki sorunlar ilişkinin üçlü hale dönmesini engellemektedir. Ayrıca, Irak'ta istikrarın sağlanması için iyi niyetli adımlar atılmasına rağmen çabaların henüz başarıya ulaştığı söylenemez. Tersine, 2009 yılı içinde Irak'ta güvenlik durumunda iyileşmeler yaşandığı ileri sürülmesine rağmen son dönemdeki istatistikler şiddet olaylarının özellikle bazı bölgelerde ciddi bir artışa geçtiğini, seçim öncesinde daha da tırmanışa geçeceğini göstermek-

Kapak Konusu

Türkiye'nin Kürtlerin zayıflayabileceği bu ortamda merkezi hükümetteki aşırı merkezîyetçilik yanlıları ya da Kürt karşıtı gruplarla birlikte olup, güçlü bir anti Kürt politika izlemek yerine, Irak'taki tüm gruplarla yakınlaşma fikri çerçevesinde yakınlaşmayı tercih ettiği gözlemlenmektedir.

tedir. Ayrıca, yaklaşan seçimlerden sonra ülkede hükümetin kurulup kurulamayacağı, yıllardır ertelenen anayasa ya da yasa maddelerinin görüşülüp görüşülmeyeceği belli değildir. Petrol yasası başta olmak üzere çok önemli konuların sürekli olarak ertelenmesi ülkenin istikrara kavuşmasını geciktirmektedir. Güvenliğin yeniden kötüleşmesi belli bir döneme ve bölgeye özgü olarak kalmaz ve ABD askerlerinin çekilmesinden sonra yeni Irak hükümeti süreci yönetemezse Irak'ın parçalanması olasılığı hala yürürlükte olabilir. Şu anda, bu olasılığın düşük olduğu düşünülse de Irak'ın işgalinden sonra bölgede oluşan kutuplaşmanın dağılmamış olduğu, karşılıklı siyasi mücadele azalmakla birlikte kısmen de olsa vekaleten savaşla yürütüldüğünü hatırlamak yararlı olacaktır.

Buna ek olarak Irak-Suriye ilişkilerinde yaşanan olumsuz gelişmeler Türkiye'nin stratejik işbirliğini yayma isteğini engellemektedir. Suriye ve Irak arasındaki ilişkiler düzelmektense kötüleşmekte, Bağdat'taki saldırılarla beraber sorunlar artmaktadır. Irak'ın işgalinden sonra Irak'a komşu bazı ülkelerin ABD'nin Ortadoğu'daki yayılmacılığını engellemek ve ABD'yle dolaylı bir mücadele yöntemi geliştirmek için Irak'taki bazı silahlı grupları desteklediği bilinmektedir. Buna çeşitli örnekler verilebilir. Ancak, son dönemde bu bağlamda en çok tartışılan konulardan birisi Suriye'nin bazı Iraklı direniş gruplarının liderlerine ev sahipliği yapması ve bu grupların Irak içindeki şiddet olaylarının bir kısmını finanse ve koordine etmesidir. Bu durum iki ülke ilişkilerinde büyük yaralar açmıştır. Türkiye'nin araya girmesiyle sorun çözülmeye çalışılmasına rağmen ilerleme sağlanamamıştır. Hatta, Irak, Ağustos ayında Bağdat'ta meydana gelen saldırılar nedeniyle BM'den yardım istemiş ve Suriye'yi

sorumlu tutmuştur.⁷ Bu nedenle, Türkiye-Suriye ve Irak'ı bir potada buluşturabilecek bir durumun gerçekleşebilmesi olasılığı şimdilik düşük görünmektedir.

Gezinin ön plana çıkarılmayan ancak yavaş da olsa önemli gelişmelere sahne olan bir boyutu daha bulunmaktadır. Bu boyut, Irak'ın kuzeyindeki gruplar ile Türkiye arasındaki soğukluğun giderilmesi ve merkezi hükümet ile ilişkilere zarar vermeden kuzeydeki gruplarla da somut işbirliği adımlarının atılmasıdır. Başbakan Erdoğan'ın gezisi sırasında Iraklı Kürtler ile ilişkilerdeki gelişmelerin üç temel boyut oturtulmaya çalışıldığı gözlemlenmiştir. Birinci boyut PKK terör örgütüyle mücadelede işbirliği olanaklarının artırılması çabasıdır. Bu konunun çözümünde devreye sokulan üçlü mekanizma (Türkiye-Irak-ABD) bir süredir içinde Kürt gruplardan temsilcileri de barındırmaktadır. Başbakan Erdoğan'ın ziyareti sırasında mekanizmanın önümüzdeki toplantılarından birisinin Kuzey Irak'ta yapılabileceği düşüncesi ortaya atılmıştır.⁸ İkinci konu, Türkiye'nin Erbil'de konsolosluk açması girişimidir. Irak'a gitmeden önce Başbakan Erdoğan tarafından gündeme getirilmiş, Irak ziyaretinde ise bir kez daha tekrar edilmiştir. Uzun süredir Kürt grupların Türkiye'den bu konuda talepleri olduğu bilinmektedir.⁹ Bu düşünce, Türkiye'nin Kuzey Irak'taki yapıyı tanıyor görüntüsü verebileceği endişesi nedeniyle desteklenmemesine rağmen, bu konudaki rüzgarın yön değiştirdiği gözlemlenmektedir. Sorunun üçüncü boyutu ise Türkiye'nin Iraklı Kürtlere bir açılım yapması söz konusu iken Irak'taki temel duruşundan vazgeçmemiş olmasıdır. Türkiye'nin Irakla Kürtler ile sorun yaşadığı alanlardan birisi olan Kerkük konusunda pozisyonu aynıdır. Nitekim Başbakan Erdoğan'ın gezi sırasında açıklamala-

Kapak Konusu

Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun Erbil ziyareti kimi çevreler tarafından "tarihi" olarak nitelendirilmiştir.

rından Türkiye'nin Kerkük konusundaki tavrının değişmediği görülmektedir.¹⁰ Benzer bir şekilde Türkiye'nin terörle mücadele operasyonlarına sınır ötesinde de devam ettiği, Başbakan'ın gezisinden sonra da TSK'nın gerekli gördüğü hallerde sınırı geçtiği görülmüştür. Üçüncüsü ise uzun süredir çeşitli şekillerde gündeme gelmesine rağmen Başbakan ve beraberindeki heyetin gezisi Bağdat ile sınırlı kalmış, Kürtlerin beklentilerinin aksine Kuzey Irak'a yapılan ziyaret Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun ziyaretine bırakılmıştır. Konu bu noktadan ele alındığında, Türkiye'nin Irak'taki iç dengeleri, PKK terör örgütüyle mücadelede Iraklıların samimiyetini, bölgedeki reel dengeleri ve Irak politikasının ana hatlarını de-

ğiştirmeden, Irakla ilişkilerinde kademeli ama sürekli bir geliştirme niyeti içinde olduğu söylenebilir.

Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun Irak Ziyareti Çerçevesinde Yaşanan Gelişmeler

Başbakan Erdoğan'ın gezisinden 15 gün sonra 30 Ekim 2009'da Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ve Devlet Bakanı Zafer Çağlayan, Irak'ın Basra, Musul ve Erbil kentlerini ziyaret etti. Bu ziyaretin önemli bir kısmı uzun süreden beri inşa edilen ve Başbakan Erdoğan'ın gezisi sırasında sinyalleri verilen adımların devamı niteliğindedir. Bununla birlikte, ziyaretin Kuzey Irak boyutu önemli yenilikler içermiştir.

Kapak Konusu

Mevcut sorunların bir kısmı görmezden gelinebilir ya da zaman içinde işbirliği ile çözümlenmesi hedeflenebilir. Fakat, Irak'tan Türkiye'ye yönelik terör faaliyetlerinin sürmesi ve terörle mücadelede işbirliğinin beklentileri karşılammaması özellikle Iraklı Kürtler ile Türkiye arasındaki yeni bahar havasını her an değiştirebilir.

Bilindiği gibi, son yıllarda Türkiye'den Irak'a giden üst düzey yetkililerin durağı Bağdat olmuştur. Bu durum, Türkiye'nin Irak politikasında merkezi hükümet dışında herhangi bir muhatap kabul etmediğinin temel göstergelerinden birisi olarak değerlendirilmekteydi. Gerek Irak'taki güvenlik durumunun, gerekse Irak'ın iç politikasındaki hassas siyasi dengelerin Türk yetkililerin Irak programlarının belirlenmesinde önemli rol oynadığı bilinmektedir. Bu nedenle, Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun ziyaretindeki duraklarının aslında Türkiye'nin Irak politikasının okunmasında yardımcı olacağı ileri sürülebilir. Bu çerçevede Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun durakları şu temelde okunabilir:

Yapılan açıklamalarda Musul ve Basra'da bir süredir faaliyet gösteren konsoloslukların resmi açılışının yapılması için bu bölgelere gidildiği bildirilmiştir. Ancak, her iki bölge de Irak'ta önemli siyasi hareketlerin kalbini oluşturmaktadır. Basra, Türkiye için Irak'ta her geçen gün daha önemli hale gelen Iraklı Şiiilerin ekonomik can damarının ve siyasi tabanının başında gelmektedir. Bir süredir, Türkiye ile Iraklı Şii Arap siyasi oluşumlar arasında bir sinerji oluşmuştur. Bunlar içinde en dikkat çekici olan Muktada Sadr'ın Türkiye ziyareti olsa da, asıl önemli olan bölgedeki ülkelerin çoğu Iraklı Şii partilere sırt çevirmişken, Türkiye'nin özellikle son iki yıldır bu gruplara yaptığı açılımı artırmasıdır. Irak'ta savaş sonrası siyasi dengelerin gösterdiği en önemli olgulardan birisi, Irak'ta seçimle iktidara gelen bir hükümet olduğu sürece Şii Arapların ülkeyi yönetmeye devam edeceğidir. Bu nedenle, Iraklı Şiiiler Türkiye için ihmal edilemeyecek kadar önemlidir. Dahası, Türkiye ekonomik ilişkiler bakımından Irak'ın kuzeyi ve orta kısımlarında daha etkinken, aynı şeyin ülkenin güneyi

için geçerli olduğunu söylemek doğru olmayacaktır. Bugüne kadar, İran'ın etki sahası olarak görülen ve coğrafi uzaklığı nedeniyle erişimi kolay olmayan güney Irak, ülkenin en zengin vilayetlerinden bazılarını barındırmaktadır. Dahası, ülkenin petrol deposu olan bu bölge Türkiye açısından keşfedilmeyi bekleyen bir alan olarak görülmektedir. Türkiye'nin Irak'ın güneyine ilişkin perspektifinin en belirgin boyutu ekonomik ilişkilerin geliştirilmesidir. Basra'da konsoloslüğün açılmasından sonra bu boyut daha fazla harekete geçirilmeye çalışılmaktadır. Nitekim, Dışişleri Bakanı Davutoğlu ile Irak'a giden Devlet Bakanı Zafer Çağlayan'ın Basra gezisine kalabalık bir işadamı topluluğunun eşlik etmesi bunu doğrulamaktadır. Her ne kadar bu geziden umulan başarı tam olarak beklentiyi karşılammamasına rağmen, ilişkilerin geliştirilmesi açısından önemlidir. Konsoloslüğün açılmasına ek olarak Basra'ya hava seferlerinin başlaması ilişkileri daha da kolaylaştıracaktır. Irak'taki güvenlik durumu hesaba katıldığında kara yoluyla Bağdat'tan güneye gitmek çok kolay değildir. Ayrıca ulaştırma ve taşıma maliyetlerinin yüksekliği Türk mallarının rekabet şansını azaltmaktadır. Bu nedenle, hem işadamlarının birbirini tanıması ve ilişkiler geliştirmesi hem de ticari faaliyetlerin kolaylaştırılması Davutoğlu'nun Basra gezisinin ana nedenlerinden birisini oluşturmuştur. Son olarak hatırlatılması gereken nokta ise, Basra şehrinin adını da verdiği Basra Körfezi'ne kıyısı olan en stratejik şehirlerden birisi olduğu ve bölgesel bir güç haline gelen Türkiye'nin dünyanın en önemli petrol bölgesindeki önemi nedeniyle Basra şehrinin ötesinde bir Basra Körfezi politikası geliştirmeye ihtiyaç duyduğudur.

Ziyaretin Musul ayağı da en az Basra kadar önemlidir. Aynı Basra'daki gibi ziyaretin Musul

Kapak Konusu

Musul'da faaliyet gösteren konsolosluğun Türkiye'nin Irak politikasındaki önemi son derece büyüktür. (Dışişleri Bakanı Davutoğlu ve Musul Valisi Esil Nuceyfi)

kısının nedenlerinden birisi buradaki konsolosluğun resmi açılışını yapmaktır. 2006 yılından beri dünyanın en tehlikeli şehirlerinden birisi olan Musul'da faaliyet gösteren konsolosluğun Türkiye'nin Irak politikasındaki önemi son derece büyüktür. Bu önem sadece Musul gibi bir şehre uzun süreden beri ilk kez bakan düzeyinde ziyaretin Türkiye tarafından gerçekleştirilmesinin psikolojik boyutundan kaynaklanmamaktadır. Türkiye, Irak'ta Sünni Arapların sisteme entegre edilmesi çabasının en önemli oyuncularından birisi olmuştur. Bu süreçte özellikle Musul çok önemli bir rol oynamıştır. Irak'ta Sünni Arapların bir araya gelmesinde Musul ve civarındaki siyasi grupların birleştirici rolü özellikle vilayet

meclisi seçimlerinde görülmüştür. Halihazırda, bu dönemde oluşan Hadba Koalisyonu'nun diğer bazı gruplarla birleşmesi seçim için güçlü koalisyonlardan birinin temellerinin atılmasını sağlamıştır.

Ziyaretin Basra ve Musul ayakları farklı açılardan önemli olmasına rağmen basında asıl yankı bulan ve dikkat çeken bakanların Erbil ziyareti ve Mesut Barzani ile görüşme olmuştur. Hatta bazı yayın organları bunu "tarihi" olarak nitelemiştir.¹¹ Yapılan yorumlarda ilişkilerde normalleşme olarak adlandırılan sürecin iki nedeni olduğu ileri sürülmüştür. Birincisi diplomatik çevrelerin pragmatik nedenlerle bu açılıma destek verme-

Kapak Konusu

si, diğeri ise Türkiye’de sürdürülen “demokratik açılım”dır.¹²

Iraklı Kürtler ile Türkiye arasında ilişkilerin iyileştirilmesi için yürütülen çalışmaların zamanlaması özellikle Iraklı Kürtler açısından son derece önemlidir. Çünkü iki nedenle Kürtler Irak’ta zor bir döneme girmektedirler. Bu zor dönemin ana özelliği Kürtlerin Irak iç siyasetinde 2003 sonrası güçlerini kaybetmiş olmalarıdır. Bu güç kaybının dört temel nedeni olduğu (birçok yan faktörün dışında) söylenebilir. Birinci neden Kürt grupların kendi aralarında girmiş oldukları iç güç mücadelesidir. İkinci neden önceki seçimleri boykot eden grupların seçime katılması ve güç kazanması nedeniyle seçimde daha az sandalye elde edecek olmalarıdır. Üçüncü neden, Iraklı Kürtlerin dış desteklerinin (özellikle ABD) birkaç yıl öncesine göre azalmış olmasıdır. Dördüncü neden ise seçim sonrası olası istikrarsızlıkların özellikle kuzey hattında Sünni Araplarla, Kerkük ve petrol gibi konular yüzünden de merkezi hükümetle yaşamaları kuvvetle muhtemel sorunların Iraklı Kürtleri yalnızlaştırması olasılığıdır. Elbette seçimin sonuçları açıklanmadan bu tür yorumların yapılması erken olabilir. Seçim öncesinde yapacakları işbirliği, bazı seçim bölgelerindeki usulsüzlükler ve seçim sonrası dönemde oluşturacakları koalisyonlar sayesinde Kürtlerin Irak’ta “king maker” olma olasılıkları vardır. Ancak, seçime iyi bir koalisyonla gidememeleri ve Başbakan Maliki’nin %30’un üstünde oy alması halinde meclisteki ve bürokrasideki güçleri azalabilecektir. Bu nedenle Iraklı Kürtler, siyasi güç kaybı, olası çatışmalar, ABD’nin çekilmesi sonrasında ortaya çıkabilecek yeni güvenlik durumu ve yeni meclis aritmetiği nedeniyle sıkıntıya gireceklerinin farkındadır. Böylesi bir ortamda Türkiye’nin Iraklı Kürtlere yakınlık göstermesi onlar için büyük bir fırsattır. Türkiye’nin Kürtlerin zayıflayabileceği bu ortamda merkezi hükümetteki aşırı merkezizetçilik yanlıları ya da Kürt karşıtı gruplarla birlikte olup, güçlü bir Kürt karşıtı politika izlemek yerine, Irak’taki tüm gruplarla yakınlık fikri çerçevesinde yakınlığı tercih ettiği gözlemlenmektedir.

İlişkilerdeki normalleşmenin bir diğer boyutu da

muhtemelen hükümetin iç politikadaki demokratikleşme hamlesidir. Kürt Sorunu’nun çözülmesinin en kritik boyutu olan PKK terör örgütüyle mücadelede Irak’ın kuzeyindeki durumun önemli bir rol oynayacağı söylenebilir. Iraklı Kürtlerle ilişkilerin iyileşmesinin en önemli güdülerinden birisi de ekonomiktir. Ancak muhtemelen son gelişmeleri tetikleyen anlayışın en önemli unsuru Iraklı Kürtler ile Türkiye arasında son yıllarda kötüleşen ilişkilerin aslında bir anormali olduğu düşüncesidir. Uzun yıllar boyunca Irak’ta en iyi ilişki kurduğu grup olan Kürtlerle ilişkilerin bu denli bozulması, Türkiye’nin genel Ortadoğu politikasının dışındadır. Konu bu algı çerçevesinde ele alındığında Türkiye’nin Irak’taki diğer gruplarla ilişkileri güçlendirdiği bir dönemde, Kürtleri bu yelpazenin dışında tutmanın doğru olmadığı düşünülmektedir. Kürtlerin Türkiye’den uzaklaşmalarının maliyetinin başka bir ülkeye yönelmeleriyle sonuçlanabileceği düşüncesi de yapılan stratejik hamlelerin bir başka boyutu olabilir.

Türkiye’de bu yakınlığa yönelik eleştirilerin temel çıkış noktası ise Iraklı Kürtlerin PKK terör örgütüne verdiği desteği kesmediği veya PKK’lı teröristlerin Kuzey Irak’ta üslenerek Türkiye’deki terör eylemlerini sürdürdüğüdür. Bu konuda Türkiye’nin defalarca girişimde bulunmasına rağmen sonuç alamamasına, ilişkilerin iyileşmesini savunanlar tarafından Kürtlerle ilişkilerin PKK’yla mücadeleye indirgenmemesi savıyla karşılık verilmektedir.¹³ Ancak Türkiye’nin 2008 yılından beri bazen açık bazen de kapalı görüşmelerle sürdürdüğü sürecin ana hattının terörle mücadele konusunda Iraklı Kürtlerle işbirliğinden vazgeçmek değil, işbirliğini artırarak bugüne kadar yapılandan daha fazlasına yönlendirme niyeti taşıdığı söylenebilir. Anlaşılan, işbirliği yoluyla peşmergelerin terör örgütüne yönelik operasyon yapması ya da Türkiye’nin terör örgütüne yönelik yapacağı operasyonları doğrudan ya da dolaylı olarak desteklemesi beklentisi yerine Kürt gruplara yapılan jestlerle hem bölge halkıyla hem de siyasi yetkililerle ilişkilerin geliştirilmesi hedeflenmektedir. Böylece Kuzey Irak’ta PKK’ya baskı yapılması sağlanarak eylemlerinin azaltılması ve en azından Iraklı Kürtlerin PKK’ya

Kapak Konusu

verdiği söylesel desteğin kesilerek Türk kamuoyundaki tepkilerin azaltılması sağlanması mümkün olabilir.

Bu sürecin uygulamadaki sonuçları üç adımda somutlaştırılmaya çalışılmaktadır: Yeni sınır kapılarının açılması yoluyla ekonomik işbirliğinin artırılması, Erbil'de konsolosluk açılması ve terörle mücadelede Irak-Türkiye-ABD arasında kurulmuş olan üçlü mekanizmanın elle tutulur sonuçlar vermeye başlaması. Ekim ayındaki ziyaretlerde öne çıkan bu adımların sonuç vermesi zaman alacaktır. Türkiye ile Irak arasında tek sınır kapısı olan Habur'a ek olarak açılması planlanan yeni kapıların yerleri tam olarak açıklanmamıştır. Ancak basına sızan haberlerden bu kapılardan birisinin idari olarak Musul'a bağlı olsa da halen Kürtlerin kontrolünde bulunan bölgeye açılan Ovaköy'de diğerinin ise Şino'da olacağı anlaşılmaktadır.¹⁴ Diğer bir somut adım olan konsoloslukun ise 2010'da tamamlanacağı belirtilmiştir. 20'den fazla ülkenin konsolosluk açtığı Kuzey Irak'ta, Türkiye'nin de benzer bir faaliyette bulunması muhtemelen Türkiye'nin bölgedeki ayrılıkçı bir harekete destek olması şeklinde algılanmayacaktır. Dahası, Irak'ın kuzeyinde iş yapan şirketler arasında birinci sırayı Türk şirketleri almasına rağmen şirketlerin karşılaştıkları sorunlarda her seferinde Musul'a gitmesi neredeyse imkansızdır. Bu kadar büyük bir insan ve mal hareketinin olduğu bir bölgede Türkiye'nin konsolosluk açması hem pratik açıdan hem de Türkiye'nin bölgedeki varlığını göstermesi açısından önem taşıyabilir. Bunun da ötesinde konsoloslukun Iraklı Kürtlerde psikolojik bir rahatlamaya neden olabileceği de söylenebilir. Ancak elbette Türkiye'nin de Iraklı Kürtlere yönelik bu adımları atarken bazı beklentileri bulunmaktadır. Bu beklentilerin başında terörle mücadelede gerçek işbirliği yapılması gelmektedir. Bu konuda Iraklı Kürtlerin açıklamalarında önceki yıllara göre bazı değişimler bulunmakla birlikte, somut adımların hayata geçirilmediği de gözden kaçmamalıdır.

Son Ziyaretlerin Ortaya Koyduğu Duruma İlişkin Kısa Değerlendirme

Bu çalışma, Türkiye'nin son dönemde Irak'a yönelik politikasının temel dinamikleri üzerine bir analiz içermesine rağmen, önümüzdeki döneme

ilişkin net bir sonuç içermemektedir. Bunun en önemli nedeni, Irak'taki siyasi durumun son derece değişken olması ve atılan adımların orta vadede sonuç üretmemesinin ortaya çıkarabileceği olumsuz olasılıkların süreci negatif yönde etkileyecek olmasıdır. Ancak, çalışma sona ermeden önce kısa vadede ortaya çıkabilecek sorunlar şöyle özetlenebilir:

Türkiye'nin Irak politikasında hızlı gelişmeler yaşansa da gerçekleşen olaylar, bu atılımların kesinlikle başarılı olacağı anlamına gelmemektedir. Irak'ta yaşanacak seçim süreci Türkiye-İrak ilişkilerindeki somut gelişme beklentilerini ve karşılıklı adımları etkileyebilecektir.

Mevcut sorunların bir kısmı görmezden gelinbilir ya da zaman içinde işbirliği ile çözümlenmesi hedeflenebilir. Fakat Irak'tan Türkiye'ye yönelik terör faaliyetlerinin sürmesi ve terörle mücadelede işbirliğinin beklentileri karşılamaması özellikle Iraklı Kürtler ile Türkiye arasındaki yenibahar havasını değiştirebilir. Iraklı Kürtlerin, terörü yok sayarak ya da Türkiye'nin iç sorunu olarak niteleyerek bu konuda bir şey yapamayacakları tavrını sürdürmeleri ilişkilerin düzelmesine katkıda bulunmayacağı gibi uzun vadede karşılıklı güven sorununu daha da artırabilir. Diğer sorunların aksine, terör zamana bırakılarak çözülecek bir konu değildir. Türkiye'ye yönelik terör faaliyetleri hala ilişkilerin en önemli parçasıdır. Türkiye'nin Irak'ta istikrara katkıda bulunma çabası bu ülkenin iç dinamikleri tarafından baltalanabilir. Seçim süreci ve sonrasında doğabilecek silahlı çatışmalar ve kaos Irak'ta beklenmedik bir siyasi dalgalanma yaratabilir.

Irak'ın toprak bütünlüğü bütün iyi niyet mesajlarına rağmen garanti altında değildir. Bu nedenle, Irak'ın parçalanması hala en önemli gündem maddelerinden birisidir. Kerkük konusundaki çıkmaz Türkiye-İrak ilişkilerinin vazgeçilmez bir parçasıdır. Seçmen kütükleriyle oynanarak bu şehirde bir seçim yapılması hem Irak'ın istikrarına gölge düşürecek hem de Türkiye'nin Irak'ın parçalanacağı korkusunun alevlenmesine neden olabilecektir. Seçim sonrası yeni bir Irak hükümeti kurulabilirse hükümetin içeriği ve öncelikleri Türkiye ile ilişkilerde merkezi bir rol oynayacaktır. ■

- 1 "Looking East and South", *The Economist*, 29 Ekim 2009, http://www.economist.com/world/middleeast-africa/displaystory.cfm?story_id=14753776 ; "Davutoğlu: Eksen Kayması Yok," Habertürk web sayfası, 8 Kasım 2009, <http://www.haberturk.com/haber.asp?id=184986&cat=110&dt=2009/11/08> ; "Erdoğan: Türkiye Eksen Değiştirmiyor", *Radikal*, 3 Kasım 2009, Abbas Djavadi, "Turkey's Kissinger Leads Foreign-Policy Balancing Act", *RFERL*, 30 Ekim 2009, http://www.rferl.org/content/Turkeys_Kissinger_Leads_ForeignPolicy_Balancing_Act/1865343.html ; Mohammad Akef Jamal, Turkey's Strategic Foreign Policy Shift", *Tehran Times*, 27 Ekim 2009; http://www.tehran-times.com/index_View.asp?code=206493
- 2 Cengiz Çandar, "Bağdat İzlenimleri: Irak'a İstikrar; Türkiye'ye Huzur", *Hürriyet*, 16 Ekim 2009, <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/12701909.asp> ; "Irak'la Kucaklaşma", *Milliyet*, 16 Ekim 2009, <http://www.milliyet.com.tr/default.aspx?aType=HaberDetay&ArticleID=1150877> ; Bülent Keneş, "Irak Şimdi Daha Yakın", *Zaman*, 16 Ekim 2009, <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=903979>
- 3 İmzalanan protokollerin listesi konularına göre şöyledir. TİCARET: Irak ve Türkiye Arasında Düzenlenecek Fuarlara İlişkin Mutabakat Muhtırası, Serbest Ticaret Anlaşmasının Olası Etkilerinin İncelenmesi İçin Kurulacak Komisyona İlişkin Mutabakat Muhtırası, Ortak Yatırım Komisyonu Kurulmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası, Serbest Bölgeler Alanında İşbirliğine İlişkin Mutabakat Muhtırası, Yeni Sınır Kapılarının Açılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası. İÇİŞLERİ: Güvenlik İşbirliği Anlaşması, Polis Eğitimi Alanında İşbirliği Protokolü, İstihbarat Eğitimi Alanında İşbirliği Protokolü, Terörle Mücadele Anlaşması. MÜTEAHHİTLİK, MÜŞAVİRLİK, TOPLU KONUT, ALTYAPU, YOL VE KÖPRÜ PROJELERİNİN GERÇEKLEŞTİRİLMESİNE İLİŞKİN MUTABAKAT MUHTIRASI, Teknik Eğitim Alanında İşbirliğinin Sağlanmasına İlişkin Mutabakat Zaptı, Standardizasyon ve İnşaat Malzemesi Üretimi Alanında İşbirliğine İlişkin Mutabakat Zaptı. SAĞLIK: Sağlık Alanında İşbirliğine İlişkin Mutabakat Muhtırası, Ortak Sağlık Haftaları Düzenlenmesine Dair Çalışma Protokolü, Tıbbi Tecrübe Alışverişinin Düzenlenmesine Dair Çalışma Protokolü, Iraklı Sağlık Personelinin Türkiye'de ve Irak'ta Eğitimine Dair Çalışma Protokolü, Irak Ulusal Sağlık Sistemine Destek Sağlanması ve Sağlık Sisteminin Güçlendirilmesine Dair Çalışma Protokolü, Türkiye'de Hasta Tedavisi Sağlanmasına Dair Çalışma Protokolü, Kardeş Hastane Kurulmasına Dair Çalışma Protokolü, Bir Tıbbi Ekipman Bakım ve Kalibrasyon Merkezine Yardımcı Olmak Üzere Teknik Destek Sağlanmasına Dair Çalışma Protokolü, Hudut Sağlığına Teknik Destek Sağlanmasına Dair Çalışma Protokolü, Hastane Yönetimine Teknik Destek Sağlanmasına Dair Çalışma Protokolü, Türkiye ve Irak Arasında İlaç, Tıbbi Cihaz ve Malzeme Ticaretinin Teşvikine Dair Çalışma Protokolü. ULAŞTIRMA: Gaziantep-Musul hattında taşıma yapan bir yük treninin ekim ayı içinde sefere konulması, geri dönüş için tanınan 6 günlük sürenin 15 güne çıkarılması, akabinde bu hatta düzenli tren seferlerinin yapılması için iki ülke demir yolu idarelerinin gerekli çalışmaları yapması ve buna dair bir Mutabakat Zaptı, İki ülke arasında demiryolu bağlantıları kurulabilmesi için gerekli etüt ve proje çalışmalarının müşterek olarak sürdürülmesi hususunda bir Mutabakat Zaptı, Irak demir yollarının lokomotif, vagon ve yedek parça ihtiyaçlarının ilgili Türk kurumlarından alınması ve bu çerçevede; İlk olarak TUVASAŞ'tan 14 adet yolcu vagonunun satın alınması ve buna ilişkin sözleşme, Finansman ihtiyaçlarının giderilmesi halinde TÜLOMSAŞ'dan 30 adet lokomotif ve TUVASAŞ'dan 50 adet yolcu vagonu satın alınması için yapılan görüşmelerin sonuçlandırılması ve lokomotif satışlarına dair bir Mutabakat Zaptı, Irak Demiryollarının mevcut lokomotifleri ile yolcu vagonlarının revizyon ve yenilenmeleri ile eğitim konularında iki ülke ilgili kurumları arasında iş birliği yapılmasına dair Mutabakat Zaptı, Araç muayene, denetim, sürücü lisansları, firma lisansları ve kara yolu mevzuatı gibi teknik konularda iki ülke arasındaki iş birliğinin geliştirilmesi hakkında bir Mutabakat Zaptı, Otobüs terminallerinin inşası ve işletilmesi konularında iş birliğine yönelik bir Mutabakat Zaptı, Yolcu ve yük taşımacılığı yapan Türk özel firmaları ile Irak Devlet Taşımacılık Şirketinin ortaklığı vasıtası ile Irak'ta faaliyet gösterilmesi konusunda bir Mutabakat Zaptı, Irak milli denizcilik şirketi ile Türk özel denizcilik şirketlerinin ortak taşımalar yapabilmesi, limanların temizlenmesi, batık gemilerin çıkarılması vb. konularda iş birliği imkânlarının gözden geçirilmesi ve diğer ortak denizcilik faaliyetlerinin düzenlenmesine ilişkin bir Mutabakat Zaptı, Denizcilik Alanında İşbirliğine İlişkin Mutabakat Muhtırası. İki Ülke Arasında Yeni ve Doğrudan Demiryolları Hattı kurulabilmesi İçin Gerekli Çalışmaların Sürdürülmesi İçin Mutabakat Muhtırası. Limanların Temizlenmesi Batık Gemilerin Çıkarılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası. ÇEVRE VE ENERJİ: Su Alanında İşbirliği Mutabakat Zaptı, Ormancılık Alanında İşbirliği Mutabakat Zaptı, Meteoroloji Alanında İşbirliği Mutabakat Zaptı, Çevre Alanında İşbirliği Mutabakat Zaptı, Irak Doğal Gazının Türkiye Üzerinden Avrupa Ülkelerine Nakli Konusunda Mutabakat Muhtırası, Doğal Gaz Boru Hatlarının Planlanması, Yapımı, İşletimi ve Bu Hususlarla İlgili Mevzuat Altyapısının Hazırlanması Konusu da Dahil Olmak Üzere Irak Tarafına Türkiye Tarafından Verilecek Eğitime İlişkin Mutabakat Muhtırası, İki Ülke Arasındaki Yeni Elektrik İletim Hatlarının Tamamlanması ve Mevcut İletim Kapasitesinin Artırılması Hususlarında Mutabakat Muhtırası, Kerkük-Yumurtalık Ham Petrol Boru Hattı Taşıma Anlaşmasının Süresinin Uzatılmasına İlişkin Anlaşma. TARIM: Tarım Alanında Ekonomik, Bilimsel ve Teknik İşbirliği Mutabakat Muhtırası, Hayvan Sağlığı Alanında İşbirliği Mutabakat Muhtırası, Bitki Sağlığı ve Karantina Mutabakat Muhtırası. Bülent Keneş, "Irak Şimdi Daha Yakın", *Zaman*, 16 Ekim 2009, <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=903979>
- 4 Cengiz Çandar, "Irak'la Entegrasyona Doğru Gidiyoruz", *Radikal*, 16 Ekim 2009, <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetay&ArticleID=959497&CategoryID=77>
- 5 "Irak'la Ortak Kabinede 48 Stratejik Anlaşma", *Star*, <http://www.stargazete.com/politika/irak-la-ortak-kabinede-48-stratejik-anlasma-haber-219283.htm>
- 6 Turkey, Iraq Eye Ties With Deals on Gas, PKK, *Al Arabiyya*, 15 Ekim 2009, <http://www.alarabiya.net/articles/2009/10/15/88131.html>
- 7 Jane Arraf, "Iraqi-Syrian Crisis Deepens; Baghdad Looks To Un For Help", *The Christian Science Monitor*, 14 Ekim 2009, <http://www.csmonitor.com/2009/1015/p06s01-wome.html>
- 8 "Irak Hiç Bu Kadar Yakın Olmamıştı", *Taraf*, 16 Ekim 2009, <http://www.taraf.com.tr/haber/42299.htm>
- 9 "Barzani: Irak Hükümeti ile Eşitiz", *Akşam*, 23 Şubat 2009, http://www.aksam.com.tr/2009/04/13/roportaj/muhabir/20/barzani_irak_hukumeti_ile_esitiz.html;
- 10 Sedat Özhan Çam, "Erdoğan: Kerkük, Bir Etnik Unsura Teslim Edilmemeli", *Zaman*, 15 Ekim 2009, <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=903914>
- 11 "Turkish Officials Make Historic Visit to Erbil", *Reuters*, 30 Ekim 2009 <http://www.reuters.com/article/pressRelease/idUS246122+30-Oct-2009+PRN20091030>
- 12 Semih İdiz, "The Northern Iraq Factor in the 'Kurdish Opening' Thursday, 5 Kasım 2009, <http://www.hurriyetdailynews.com/n.php?n=the-northern-iraq-factor-in-the-8220kurdish-opening8221-2009-11-05>
- 13 Ferai Tınç, "PKK'yı Aradan Çıkarmak", *Hürriyet*, 2 Kasım 2009, <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/12833411.asp>
- 14 "Şino ve Ovaköy'de Yeni Kapı Açılıyor" <http://www.haber7.com/haber/20091030/Sino-ve-Ovakoyde-yeni-kapi-aciliyor.php>